

Jelka Zorn

HOMOSEKSUALNOST IZ PERSPEKTIVE DRUGEGA

UVOD

Družbena in politična gibanja šestdesetih in sedemdesetih let v Evropi in Severni Ameriki, pri nas zlasti v osemdesetih, so spodbudila razvoj tistih identitet, ki imajo z vidika dominantne kulture marginalni status. Od takrat naprej, ko se pojavijo nove družbene konstrukcije med »drugimi in nami«, se začne tudi antropologija ukvarjati z urbanimi temami »razvitega sveta« (Spajić-Vrkaš, 1996). Z vidika kulturnega ali družbenega »mainstreama« zahodne bele kulture se antropologija najpogosteje loteva področji, ki so v zvezi s tako imenovanim »drugim«. To so druge kulture ali pa manjšinske skupine znotraj naše dominantne kulture. Ena takih manjšinskih skupin so lezbijke – to je področje oz. skupina ljudi, s katero se bomo ukvarjali v pričujočem tekstu. Metoda raziskovanja so polstrukturirani intervjuji s petimi ženskami, teme, o katerih pripovedujejo, pa bi lahko v glavnem umestili na dve široki področji: družino in pravo oz. zakonodajo. Danes antropologiji neredko očitajo, da se sicer empatično postavi na mesto »drugega«, to je domorodca ali pripadnika neke manjšinske skupine, ker pač raziskuje kulturo »drugih«, vendar pa ne pojasni samega koncepta »drugih« in pogosto ne teoretizira globoke strukturalne neenakopravnosti (prim. Spajić-Vrkaš, 1996). V tem tekstu bomo poskušali to slabo stran antropologije preseči. Intervjuje smo zastavili tako, da se pripovedovanja naših informantk, pripadnic manjšinske skupine, sučejo prav okoli strukturnih neenakopravnosti, ki proizvajajo »druge«. Zato bomo teme v zvezi

z lezbično kulturo, lezbičnimi odnosi, ljubeznijo itn., ki bi bile sicer jedro antropološke raziskave o lezbijkah, pustili ob strani.

Preden začnemo navajati odlomke iz intervjujev, ki so glavni del tega teksta, naj še na kratko predstavimo naše informantke.

Valentina je stara 26 let, Hrvatica po narodnosti. Do pred letom in pol je živela na Hrvaškem, potem pa se je zaljubila in preselila k svoji življenski izbranki v Slovenijo. Tu nima nobene pravne podlage za bivanje. Stalno bivališče ima na Hrvaškem. Ne more se zaposliti, ker delodajalci v glavnem ne zaposlujejo tujcev brez posebnega razloga. Njeni starši imajo povsem drugačno vizijo tega, kako bi morala Valentina živeti, in zahtevata od nje, naj se podredi splošnim normam in njunem pričakovanju, naj pretrga svojo ljubezensko zvezo ter pride domov.

Lucija je stara 29 let in je po nacionalnosti prav tako Hrvatica. Tudi ona se je preselila v Slovenijo zaradi ljubezenskih razlogov, in sicer pred osmimi leti, in tudi ona nima urejenega statusa bivanja. Stalno bivališče ima še vedno na Hrvaškem. Po osmih letih skupnega bivanja se je s partnerico razšla. Čeprav je z njo toliko časa živela v Sloveniji, nima zaradi tega nikakršne pravice v primerjavi s tem, če bi živela z moškim, s katerim bi se lahko poročila.

Veronika je stara 22 let, študira in živi s starši. Ko jim je pred leti povedala, da je zaljubljena v prijateljico, ker je želela biti do njih iskrena in ker je v času odraščanja potrebovala njihovo podporo, je naletela na hudo jezo in odpor.

Darinka je stara 28 let, živi s svojo punco, ki ni Slovenka. Ko so starši izvedeli,

da je Darinka lezbijka, so jo vrgli iz stanovanja. To se je zgodilo pred nekaj leti. Darinka se še vedno močno trudi izboljšati stike s svojimi starši, da jih ne bi povsem izgubila.

Maja je stara 26 let, študira in dela. V Ljubljani živi v stanovanju, ki ga najema skupaj z drugimi študentkami. Ob vikendih hodi domov k staršem, ki živijo izven Ljubljane. Njeni starši, ki ne vedo za njeno spolno preferenco, jo pogosto opominjajo, da je zdaj že čas, da se poroči in ima otroke.

HETEROSEKSIZEM IN HOMOFOBIA

Z vidika lezbičnega ali gejevskega načina življenja bi lahko družbeno klimo, v kateri živimo, označili kot heteroseksistično in homofobično. Pod izrazom »družbena klima« imamo v mislih tako razne predsodke in stereotipe o lezbijkah in gejih kot tudi diskurz družine (pričakovanja staršev do svojih otrok), pa medijski, šolski, pravni in še kateri diskurz.

Homofobija je izraz, s katerim označujemo sovražno klimo do homoseksualnosti ali natančneje, gre za »problem zavračanja različnosti v človeški eksistenci« (Plummer 1995). Izraz je leta 1973 vpeljal Weinberg. To pojmovanje je precej ozko, saj je usmerjeno na osebne strahove in ne upošteva vpliva širše družbene strukture. Zato se je v zadnjih letih uveljavil izraz *heteroseksizem*, ki bolj poudari tako hierarhijo med spoloma kot tudi hierarhijo enega tipa seksualnosti nad drugim.

Heteroseksizem lahko definiramo kot različno zbirko družbenih praks, od lingvističnih do telesnih, v javnosti in privatni sferi, skritih in odkritih, na številnih družbenih prizoriščih (služba, dom, šola, mediji, cerkev, sodišča, ulica ipd.), kjer je na delu dvojnost razločevanja, homo/hetero, pri čemer je heteroseksualnost v privilegiranem položaju. [...] Heteroseksizem je treba povezati z drugimi strategijami podrejanja, kot so razred, spol, generacija, rasa. (Plummer 1995: 35.)

Drugače rečeno, heteroseksizem pred-

pisuje heteroseksualnost kot *edino* legitimno in priznano obliko seksualnosti. Ta norma je tako prodorna, da je heteroseksizem težko ločiti oz. prepoznati kot takega: starši avtomatično pričakujejo, da se bodo njihovi otroci poročili z osebo nasprotnega spola in imeli znotraj te enote otroke; učitelji in učiteljice mislijo, da so vsi učenci in učenke heteroseksualni in učijo stvari, ki se tičejo le heteroseksualnosti – to so primeri heteroseksizma (Levy 1995: 281; Zorn 1997: 64).

MAJA

Staršem nisem povedala, da sem lezbijka, in jima še dolgo časa ne bom, zato ker sta homofobična. Na primer, ko skupaj gledamo film v nedeljo zvečer ob osmih in sta samo nakazana dva homoseksualca – lezbijki ali geja –, takoj zamenjata program, ker jima je to nekaj nagnusnega, ne glede na to, da jaz sedim zraven in gledam in si mislim svoje.

Zaradi heteroseksizma in homofobije nekatere lezbijke in geji težko razvijejo pozitivno samopodobo, njihovi življenjski stili pa so v širši družbi pogosto nevidni.

MAJA

Včasih niti ne vem, kaj me muči, zglada kot depresija, nekje me nekaj tišči. Če se usedem v tišino in nekaj časa počakam, pride na površje prav to – starši, spomnim se minimalnih opazk, ki jih je kdo kdaj rekel, spomnim se člankov, ki sem jih prebrala, ki pišejo grdo o lezbijkah. Potem se to nagrma in sam sebi se zdiš tako majhen in se vprašaš, kaj za vraga se mi je zgodilo. Včasih mi je res zelo slabo zaradi tega, živčna sem od tega. Ali na primer, šla sem na poroko sestrične, ki je pet let mlajša, in vsi so me gledali, češ kdaj boš pa ti. Jaz pa sem rekla, da se ne bom poročila, in potem me sprašujejo, kako da ne. Ali pa razna voščila za Novo leto ali za rojstni dan, zaželi mi zdravja, uspeha in enega dobrega fanta, ker zdaj da imam že toliko

let. To so takšni minimalni pritiski, samo, če to ješ dolgo časa, tega ne občutiš takoj, ampak čez čas pa vse hkrati.

Heteroseksualnost velja za prioriteto, superiorno in edino sprejemljivo seksualnost. Heteroseksualci imajo dostop do heteroseksualnih privilegijev, ugodnosti za ženske in za moške, ki so heteroseksualni, kot na primer pridobitev družbene veljavnosti zaradi povezanosti s partnerjem drugega spola, družbeno in družinsko odobravanje in sprejemanje, materialna varnost, zakonska in fizična zaščita (Levy 1995).

VERONIKA

Določeni predsodki, ki veljajo v družbi, odsevajo tudi v moji družini. V družini nimam enakih pravic kot moj brat. Na primer, ne morem nekega dne priti domov in predstaviti staršem svoje punce, tako kot to lahko stori moj brat. Ne morem jim reči, da je to ljubezen mojega življenja, ne morem govoriti s starši o svojem osebnem življenju, ne morem svobodo živeti svojega življenja. Lahko ga živim svobodno, če molčim. V bistvu obstaja neka cenzura, tako kot obstaja v družbi, kjer nas sploh ni, tako obstaja tudi v družini, doma.

VALENTINA

Jezi me, da ne morem priti k svojim staršem s svojo punco, da ne moreva skupaj k njim na kosilo, da z njimi ne morem govoriti o družinskih stvareh in problemih. Jezi in žalosti me, da svoji puncici ne morem pokazati hiše, obale, oljčnih nasadov in vseh kotičkov, kjer sem odrasla.

PROBLEM STIGME

Lezbijke so v družbi, v kateri živimo, še vedno zelo stigmatizirane. *Stigma* pomeni, da nosilec stigme ni polno družbeno sprejet član družbe (Goffman 1963: 9).

Ljudje verjamejo, da stigmatizirana oseba ni povsem človek [not quite human]. Na osnovi te predpostavke prakticiramo različne oblike diskriminacije in na ta način zelo učinkovito, pa čeprav pogosto nenamerno, zmanjšujemo njegove oziroma njene življenjske priložnosti. (Goffman 1963: 15).

S konstruiranjem teorije o stigmati, ki predstavlja ideologijo, utemeljujemo njegovo oz. njeno podrejenost in nevarnost, ki jo lahko vnaša ta oseba. (Goffman 1963: 15).

Goffman je opozoril (gl. Flaker 1995: 201), da sta možnosti za upravljanje s stigmatom dve: skrivanje (angl. *passing*) in izzivanje stigme.

VALENTINA

Ko sem bila še v Zagrebu, pri meni v službi ni nihče vedel, da sem lezbijka. Včasih se mi je dogajalo, da sem imela ogromno problemov z bivšo punco. Čisto zlomljena sem prišla v službo in od mene se je pričakovalo, da bom dobre volje in na stopnji naloge, pa tega enostavno nisem zmogla. In v trenutku, ko me je nekdo vprašal, kaj mi je, sem bila prisiljena reči, da sem slabo spala, da mi je slabo v želodcu, da mi je mama rekla nekaj, kar mi ne bi smela, ali pa da govorim neke polresnice: da rečem, da sem z mojim starši v nekakšnem konfliktu, ali da rečem, da sem v konfliktu zaradi faksa in ne zaradi tega, ker sem z žensko in ne z moškim. To je grozno. Velikokrat sem imela priložnost tolažiti kolegice iz službe, ki so bile v situaciji, recimo, da jih je tip zapustil ali pa da so one pustile tipa ali pa da sta se skregala ali kaj podobnega. V takih trenutkih sem se s kolegico usedla in se o tem pogovarjala, ali pa sem ji rekla, gremo zvečer skupaj ven, ipd. Skušala sem jim pomagati, jih razvedriti, medtem ko kadar sem bila jaz v taki situaciji, je bila stvar popolnoma drugačna. Težko je biti lezbijka, ker je težko zdržati ta pritisk, psihični. Vedno moraš biti močna. Paradoksalno je to, da niti v tej ženski vlogi, ki ti je predpisana – da nisi močna, da si šibka, žalostna, ne

moreš uživati. To lezbijkam ni dovoljeno. Dovoljeno jim je edino v njihovem krogu, med lezbijkami. Potem dobiš podporo od drugih žensk. Ampak večina lezbijk ne živi tako, v neki lezbični skupnosti. Jaz poznam veliko takšnih. Na Hrvaškem je še posebej težko. Pogosto so popolnoma izolirane, živijo v heteroseksualnem svetu in tudi hočejo živeti v heteroseksualnem svetu, ker drugega ne poznajo.

VALENTINA

Ljudem, ki me obkrožajo, ne povem, da sem lezbijka, tudi zato, ker ne bi prenesla njihovega pogleda, presenečenja. Nihče ne ve, kako je v resnici med mojo punco in mano. Ne želim, da je kdo nad najinim odnosom presenečen ali da ga vidi narobe — to me boli, to me moti.

VALENTINA

Obstajajo situacije, ko se ljudje, na primer moj šef, pa ne samo on, tudi drugi, ljudje, ki imajo nad mano moč, obnašajo do mene čudno. Bojim se, da bi zvedeli, da sem lezbijka. Kadar so jezni na mene, ker nečesa nisem dobro naredila, ali pa so jezni name, ker so slabe volje, takrat mislim, da je to zato, ker jim je nekdo rekel, da sem lezbijka. S tem se je težko boriti, tu se ne igra na odprte karte. Ne morem priti k mojemu šefu in ga vprašati: »Dobro, šef, ali se name jezite zato, ker ste zvedeli, da sem lezbijka?!« Ker v slučaju, da ni bilo tako, bi bilo lahko še slabše.

MAJA

Včasih, ko se tako s kom pogovarjam, si zraven mislim: o, ko bi ta vedel, kaj sem jaz! Potem pa pomislim, kaj sem jaz, saj ni nič narobe z mano. Ampak vseeno, če pa bi rekla, pa ne vem, kaj bi bilo. Kar nek tak čuden strah se mi pojavlja. Spremenil bi mnenje o meni. Nočem pa, da bi drugače gledali name zato, ker bi vedeli, da sem lezbijka.

MAJA

Zdi se mi, da če bi jaz izpostavljala to, da sem lezbijka, mislim, da bi že sama delala to, da sem drugačna. V bistvu sem drugačna, samo ne v negativnem smislu. Mislim, da če bi bil svet normalen, ne bi bilo treba tega poudarjati. [...] Slišala sem, ko sem se pogovarjala z ženskami, da je katera rekla, da ko je prišla neka lezbijka k njej na obisk (ne jaz), da se je počutila ogroženo od te osebe, češ da jo je ta oseba, lezbijka, gleda ipd. V njeno stanovanje pa pride vsak dan tudi kakšen moški kolega in ona je potencialna kandidatka za njih, pa se ne počuti nič ogroženo. To se meni osebno zdi čudno, smešno. To pomeni, da bo ta lezbijka »gledala«, nadlegovala vse po vrsti. Potem sem napeta, strah me je: na primer, da bi se dotaknila neke ženske po rame — če bi ta ženska vedela, da sem lezbijka, bi se zdrznila, če pa ne bi vedela, potem bi bilo vse v redu, še opazila ne bi. Zato jaz zmeraj počakam, da sem čisto prepričana, da bo vse v redu, predno povem o sebi.

VERONIKA

Moja mama je kratek čas delala na psihiatriji in ima še vedno klinični pogled na homoseksualnost — homoseksualnost kot bolezen. Rekla mi je, da pozna eno žensko, ki je lezbijka, in da mi jo bo enkrat pokazala, da zares izgleda grozno. Mojih staršev se ni dalo prepričati, da takšna pač sem, mislila sta, da je to zato, ker hočem biti drugačna, boemska. Meni se je takrat mešalo, bila sem na meji samomora, oni pa so navajali takšne interpretacije!

VALENTINA

Moja starša bi želela, da moj — hendikep, kakor ga oni vidijo, nadomestim z nečim, s čemer bi se oni eventuelno lahko opravičili, sebe in mene v očeh drugih: da sem nekako uspela v življenju. Če bi kdo

sumil, da sem lezbijka, če bi jih kdo vprašal, potem bi lahko rekli: OK, mogoče je, ampak zato ima pa svojo kariero, ima svojo službo in neke druge stvari. Tako pa nimajo ničesar. Nimajo niti moje kariere niti — mislim, da bi jim bilo ljubše, da bi si našla šoferja kamionov, bi imela z njim deset otrok in bi bila nesrečna.

PROBLEM DRUŽINE: IDEALNA DRUŽINA JE IDEALIZIRANA DRUŽINA

Ideologija o idealni nuklearni heteroseksualni družini ni isto kot nešteto načinov skupnega življenja, ki so naraščajoča poteza poznih modernih družb [...] Ideologija družine pogoltne preveč ljudi in ponuja popačeno sliko, toda realnosti v različnih družinah so zelo različne. (Plummer 1995: 35, 36.)

Pri poglavju o družinah in homoseksualnosti gre za dve stvari: geji in lezbijke so del družin, so hčere in sinovi, bratje in sestre, strici in tete, starši in stari starši (Plummer 1995: 36). Po drugi strani pa geji in lezbijke ustvarjajo svoje nove družine: začenjajo razmerja, ki so lahko ravno tako trajna in polna, kot so lahko heteroseksualna razmerja. V nekaterih državah zakon taka razmerja priznava. Pri nas geji in lezbijke nimajo nikakršne podpore institucij, pogosto tudi ne podpore najbližjih sorodnikov. Geji in lezbijke si lahko zagotovijo sistem neme podpore, oskrbe in prijateljstva, ki je lahko tako močan kot katera koli družina, ali celo močnejši, ker so pogoji izbrani, ne pa kratko malo dani (Plummer 1995: 36).

Torej, geji in lezbijke odraščajo v družinah, svojo spolno usmerjenost pa morajo, razen redkih izjem, skrivati. Ko razkrijejo svojo spolno usmerjenost pred starši, se morajo mnogi soočiti z negativnimi ali celo nasilnimi reakcijami: obsojanje, zahteve, da se hči ali sin pokori njihovim zahtevam, zavračanje, sramovanje zaradi otroka pred drugimi itn.

Predsodki in stereotipi o istospolno

usmerjenih ljudeh so institucionalizirani in vgrajeni v obstoječo strukturo. Starši praviloma niso izjeme in predsodkov o homoseksualnosti, prav tako kot večina ljudi, ne postavljajo pod vprašaj, skratka, prepričani so, da je homoseksualnost nekaj slabega. Prepričani so tudi, da se to dogaja nekim drugim ljudem, ki jih oni ne poznajo. V trenutku, ko jim njihov otrok pove, da si je za partnerja oziroma partnerico izbral/a osebo istega spola, dobijo negativne predstave o homoseksualnosti za starše velikanško težo in pomen. Starši spremenijo odnos do otroka; v ospredje postavijo njegovo seksualnost, ki je po definiciji slaba, in svojega otroka naenkrat vidijo v luči družbenih predsodkov in stereotipov.

Iz naslednjih treh daljših odlomkov iz intervjujev lahko ugotovljamo, kako trdna so pričakovanja staršev glede heteroseksualnosti njihovih otrok in kako nemo-goča se zdi drugačna izbira ali, povedano drugače, kako heteroseksistično je lahko družinsko okolje.

VALENTINA

Predno sem se preselila v Slovenijo, ko sem študirala v Zagrebu, sem bila s starši stalno v kontaktu. Zelo pogosto — vsaj enkrat na teden me je mama vprašala, če sem že našla koga [resnega fanta]. Pred enim letom sem se preselila k moji puncu v Slovenijo. To je bil kritični trenutek, v katerem sem naredila *coming out*. Takrat se je moje življenje popolnoma spremenilo in vedela sem, da se bo. Nekako sem uspevala vse to držati pod kontrolo, ampak bilo je zelo težko. Staršem sem o tem napisala pismo, kjer sem jima napisala, da sem se srečno zaljubila, presrečno, in da sem se odločila za nek drugačen način življenja, katerega najverjetneje takoj ne bodo sprejeli. Napisala sem jim, naj se posvetujejo s kakšnim strokovnjakom, če jima bo težko, da se pogovorijo z nekom o vsem tem. Napisala sem jima vse o tem, koliko sem razmišljala o vsem tem, kaj mi pomeni moj odnos z mojo punco, napisala sem jima, kako zelo rada ju imam, kako

to zame nič ne spremeni v našem odnosu in kako bosta onadva za vedno ostala moja in jaz njihova ne glede na to, ali sem jaz z moškim ali žensko.

Mislila sem, da bi bilo lažje, če si najprej malo dopisujemo, da ne bi takoj prišlo do prelivanja žolča. Poskušala sem predvidevati njuno reakcijo, mislila sem, da bi takoj prišla na moj novi naslov in jokala, naj se vrnem. Že tako je bila selitev v drugo državo zame dovolj težka, nisem se hotela izpostavljati še njihovemu pritisku in zato sem v svojem *coming out* pismu pustila naslov od moje prijateljice iz Zagreba, njej pa sem dala svoj novi naslov, tako da bi mi ona lahko poslala njihova pisma. Starša sta poskušala vse, da bi me našla, takoj ko pa sem jima poslala moj novi naslov, sta sedla v avto in se pripeljala. Hotela sta me rešiti, bila sta nezadovoljna in jezna zaradi mnogih stvari. Bila sta razočarana. To srečanje je bilo zame in za starše zelo naporno. Vsi smo bili zelo napeti, bolela nas je glava, jokali smo. Starša sta mi skušala dopovedati, da nimam prav in da tak način življenja, kot ga živim jaz, ni v redu, in da moram misliti tudi na njih in ne samo nase.

Zdaj je minilo že nekaj časa od tega, z mojo odločitvijo pa se še vedno nista pomirila. Njune podpore ravno nimam. Prepričana sem, da če bi obstajal nek način, da me vrneta na Hrvaško, bi to storila. Vse se je spremenilo. Nimam več staršev, kot sem jih imela do trenutka, ko sem jim povedala, da sem lezbijka. Niti sama ne gledam našega odnosa kot prej; gledam ju kot... nove ljudi. Mislim, da je to zato, ker onadva mene gledata kot osebo, ki je niso poznali. Moj obrambni mehanizem je pač ta, da mi je najenostavnejše in najljubše, da jih ne vidim in ne slišim, kajti, kadar se to zgodi, da se slišimo, ni treba, da nasprotujejo ali kritizirajo — dovolj je ta žalostni ton v glasu, ki ga imata, katerega prej ni bilo. Pa vzdihljaji v nekaterih stavkih, pa nekakšen strah in previdnost, ko me kaj vprašata. Kot da se ne bi mogli več pogovarjati normalno, sproščeno.

Tudi starši moje punce vedo, da sva skupaj, in temu zelo nasprotujejo. Stanujeva v stanovanju, ki je njuna last. In prek tega nekako kontrolirata stvari. To, da sva skupaj, sta izvedela sama, naredila sta svojo malo operacijo. Njena starša sta poklicala moje starše in dogovorili so se za srečanje. Vsi skupaj so se zmenili, kot da bi bila to povsem naravna stvar, da se mešata v najina življenja in razpravljata o nama. Očitno so mislili, da bodo to situacijo, ki jim ne ustreza, nekako razrešili. Toliko izkušenj na enem mestu — 4 osebe, vsak po 50 let, to je skupaj 200 let. Seveda se ni glede moje punce in mene nič spremenilo. Boleče je to, da njeni starši niso zbrali toliko poguma, da jo vprašajo, kaj se dogaja, da ji rečejo: dobro, sedaj se bomo pogovorili, kdo je ta ženska in zakaj vidve živita skupaj. Jaz sem prepričana, da bi jim ona povedala resnico. Pravzaprav je nekako pričakovala to vprašanje, ki pa ga niso postavili. Zgleda, da jima je bilo lažje, da jima o tem govori nek nepoznan par s svojo izkrivljeno perspektivo.

VERONIKA

Moja starša sta me vzgajala na način, da je družina tisto najpomembnejše. Vedela sem, da ne bodo reagirali pozitivno, ko jim bom povedala, da sem se zaljubila v punco, ampak nisem pa vedela, da bo tako hudo.

Povedala sem jima, ker sem imela občutek krivde, ker sem jim lagala. Nisem bila vajena staršem lagati, vsaj ne glede tako pomembnih stvari. Nikoli, ampak res nikoli se mi ni zdelo narobe to, da sem lezbijka. Predno sem jim povedala, sem seveda premišljevala, kakšna bo njihova reakcija, ampak tista potreba, da jim povem, je bila močnejša od misli na to, kaj se bo zgodilo.

Eden od motivov, da jim to povem, je bil, da sem iskala pri njih pomoč, oporo, v tem, kar sem. Bila sem v težkem položaju, počutila sem se negotovo.

Bilo me je zelo, zelo strah; vse se je nakopičilo. Imela sem osebne težave,

sama s sabo, v odnosu je bilo res grozno. S punco sva se imeli sicer zelo radi, ampak problem je bil glede najinih identitet in ali sva sploh pripravljeni biti lezbijki itn. V tistem trenutku sem potrebovala predvsem oporo. Ne to, da bi morali starši potrditi, ali je to prav ali ne, da sem lezbijka, nisem premišljevala v tej smeri, ampak o tem, da rabim pomoč, ker sem se počutila z vseh strani ogrožena. V naši družini ne govorimo veliko o problemih, vsak razrešuje svoje, ampak v tistem trenutku sem začutila, da mi stvari močno uhajajo iz rok. Zdelo se mi je, da so težave, ki sva jih imeli s punco, izvirale iz tega, ker laževa ljudem okoli sebe. Naivno sem mislila, da bodo starši kot s čarobno palico razrešili situacijo. Bila sem hudo, hudo optimistična.

Dosti sem premišljevala, ali naj staršem povem ali ne; spomnim se, da sem si pisala listke »za« in »proti«. S punco sva se pogovarjali o tem. »Za« je bilo to, ker sem mislila, da lahko s tem rešim najin odnos s punco. V šoli se tega nisem upala povedati, ker sem imela slabe izkušnje iz osnovne šole. Mislila sem, da lahko stvar nekako uravnotežim, če povem staršem. No, potem se ni nič izboljšalo. Nisem povedala samo svojim staršem, ampak tudi njenim. Nič se ni uravnotežilo, moji problemi so se s tem, ko sem jim povedala, šele začeli. Niti v najbolj divjih sanjah nisem pričakovala, da bodo tako reagirali. Niso me sicer vrgli iz stanovanja. Ko sem jim povedala, so najprej mislili, da hočem jaz punco pustiti, da sem naredila napako in da mi je zaradi tega žal. Jaz sem hotela prav nasprotno, zato ker sem želela ostati z njo, sem iskala neko pomoč in sem jim povedala. Prvi trenutek je bila mama zelo razumevajoča in me je tolažila, naenkrat pa sem ugotovila, kaj pričakujeta od mene.

Rekla sta mi, da je to pač faza, da sem jaz pametno mlado dekle, da sem zrelejša od svojih vrstnikov, da sem drugačna (zelo veliko sem brala) in da je težko najti zrelega fanta in šele starejši moški so zanesljivi, so v redu, ti mladi fantje pa so zares obupni. Krivila sta knjige ipd. Re-

kla sta, da bo od sedaj naprej vse v redu itd. Ugotovila sem, da onadva mislita, da bom punco pustila, in rekla sem, da to pač ne bom, da to ni možno. Potem se je začelo: mama mi je rekla, da se ji zdi to nagnusno, odvratno, oče mi je rekel, da naj fukam, s komer hočem, samo ne pod njegovo streho. Ta stavek sem si zapomnila za celo življenje. Prej se nismo nikoli tako prepirali, to je bil zame popoln šok. Še pol leta po tem z njimi sploh nisem govorila. Takoj po tem dogodku smo se intenzivno prepirali, hoteli so me prešolati, ker sva bili sošolki, mislili so me poslati študirat v tujino. Takrat sem se res grozno počutila, nikoli prej ali potem ni bilo tako strašno.

Punca me je potem pustila in pogovori so kmalu potihnili. Imela sem slab občutek, da o tem nismo nič več govorili.

Kasneje, nekaj let kasneje, ko sem bila z drugo punco, sem jima morala še enkrat reči, absurdno, ker sem jim enkrat že povedala. Bila sem zelo utrujena od tega, zato sem jima napisala pismo. Napisala sem o tem, kako se počutim in kakšna mislim, da bo njuna reakcija, zakaj mislim, da bo reakcija takšna, razložila sem, zakaj jima to govorim oz. pišem. V celem pismu nisem omenila besede lezbijka. Pustila sem pismo in odšla k puncici, naslednji dan pa sem ju klicala in rekla sta, naj kar ne hodim več domov. Zelo sta bila jezna. Pismo je bilo v redu napisano, ni bilo žaljivo ali kaj podobnega. Napisala sem, da se ne počutim dobro, če jima lažem. Vedno so me vzgajali v smislu, da sta poštenost in iskrenost na prvem mestu, in tudi onadva sta takšna človeka — vem, da sta imela zaradi svoje iskrenosti že težave v službi — in da je družina najpomembnejša. Zato sem jima povedala, da ne morem lagati, naj ne zahtevajo tega od mene. Napisala sem, da se počutim utrujeno od tega.

Kasneje sem šla domov, rekli so, da lahko živim doma, če se podredim njihovim pravilom. Koliko časa sem lahko zdoma ipd., da mi ne bodo več dajali denarja za počitnice. Vprašala sem mamo, ali naj jima potem lažem o tem, s

na spolno usmerjenost. Kljub temu pa lahko v sintagmi »katerakoli druga osebna okoliščina« slutimo razširitev možnosti, ki jo ta člen vsebuje v smislu zagotavljanja pravic istospolno usmerjenim ljudem. Nadalje pa lahko ugotovimo, da se je, kar se tiče gejev in lezbijk, zakonodajalec potrudil in v kazenskem zakoniku RS iz leta 1995 v 141. členu pri kršitvi enakopravnosti izrecno navedel tudi spolno usmerjenost.

Ko primerjamo med seboj ustavo in različne zakone, najdemo v njih nekatera nasprotja. V slovenski ustavi, v poglavju o gospodarskih in socialnih razmerjih, v 53. členu (zakonska zveza in družina) piše:

Zakonska zveza temelji na enakopravnosti zakoncev. Sklene se pred pristojnim državnim organom. / Zakonsko zvezo in pravna razmerja v njej, v družini in izvenzakonski skupnosti ureja zakon. Država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere.

Tu zakonodajalec ne omenja, da je sklenitev zakonske zveze možna le, če sta osebi različnega spola. Po tem besedilu je torej bistveno, da sta si zakonca enakopravna, in ne, katerega spola sta. Odkrito diskriminacijo pa najdemo v zakonu o sklenitvi zakonske zveze, ki določa:

Za sklenitev zakonske zveze je potrebno, da dve osebi različnega spola pred pristojnim organom, na način, določen z zakonom, izrazita svoje soglasje, da sklepata zakonsko zvezo.

Tu se enakopravnost konča. Ni mogoča oziroma od države priznana zakonska zveza dveh ljudi istega spola; torej tretji odstavek 53. člena ustave ne velja za geje in lezbijke. Njihovih družin, materinstev, očetovstev, otrok in mladine država ne varuje niti ne ustvarja za njihovo varstvo potrebnih razmer.

Na tem mestu je neenakopravnost uza-konjena, vendar je ta z zakonom implicirana diskriminacija istospolnih skupnosti le napol legalna, namreč, zakon legalno diskriminira, čeprav diskriminacija sicer ni

legalna (Lešnik 1993: 50).

Z najvišjimi pravnimi akti, ustavo in zakoni, je usklajena množica pravnih predpisov, ki sestavljajo sistem socialne politike. Zakonska zveza je ena pomembnejših institucij, saj iz nje izhajajo predpisi o vprašanju socialnega in zdravstvenega zavarovanja, pokojnine, bolniškega dopusta, stanovanjske pravice, premoženjskih razmerij, davčnih olajšav, dedovanj, posvojitve otrok, dolžnosti in pravice do skupnih otrok. Tako geji in lezbijke, ki živijo v paru in bi se želeli poročiti, ne morejo uveljavljati teh pravic, saj po zakonu o zakonski zvezi njihove skupnosti ne obstajajo.

LUCIJA

Čeprav sem v Sloveniji osem let živela z mojo punco, imam stalno bivališče na Hrvaškem. Tukaj nimam urejenega statusa bivanja. Uredim si ga lahko le, če se poročim z moškim ali poiščem službo, vendar pa mora želeti delodajalec ravno mene, sicer imajo Slovenci prednost.

Kako hodiš k zdravniku – glede na to, da tu nimaš statusa bivanja in se zato kot občanka ne moreš zavarovati, redno zaposlena pa tudi nisi?

Ja, to pa je dobro vprašanje. Poskušam se izogniti zdravniku, če se le da. Pri zdravniku sem bila v vseh teh letih samo enkrat in sem plačala.

Koliko si plačala?

Šlo je za poškodbo: dobila sem anti-tetanus injekcijo in kalcij, to sem plačala 6.000 SIT, potem pa še nekaj čez 4.000 SIT za antibiotike. Naslednji pregled pa bi mogla plačati še 2.000 SIT, ampak takrat pa je bila zdravnica zelo prijazna in mi ni bilo treba plačati. Zelo drago je, zato iščem druge variante: imam prijatelje, ki so zdravniki, ali pa, kadar gre za prehlad ali kaj podobnega, sama diagnosticiram. Do sedaj sem se uspešno zdravila.

Kaj pa zaposlitev?

Pogosto je v oglasih za službo pogoj slovensko državljanstvo in šele potem so navedeni vsi ostali pogoji. Lahko dobim delo, ampak to je stvar osebne iznajdljivosti. Sedaj delam na področju nevlad-

nih organizacij, tu pa so lahko člani tudi tuji državljani, ampak zatakne se pri izplačilu honorarja: ker sem tujka, ne morem odpreti tekočega računa ali hranilne knjižice. Če bom ostala v Sloveniji, se bom potrudila, da uredim status na najelegantnejši način, poročila se bom z enim od moških prijateljev.

ne upoštevajo realnosti. Predlagala sem, da bi se glede delitve lahko posvetovali pri odvetniku, pa mi je rekla, da jaz tukaj sploh ne obstajam. Če bi zakon urejal homoseksualne poroke, potem bi jaz imela urejen status že prej, ko sva bili skupaj.

NAMESTO SKLEPA

Geji in lezbijke se ne morejo niti poročiti in s tem pridobiti nekaterih pravic, niti razvezati z vsemi pravnimi posledicami razveze.

Pripovedi govorijo same zase, tako da naš končni komentar ni potreben. Namesto tega bomo tekst sklenili še z dvema odlomkom iz intervjujev o mislih na prihodnost.

LUCIJA

Problemi, ki sva jih imeli s punco pred tem, so se prenesli na ločevanje, na premoženjsko področje. No, kar se mene tiče, jaz nisem zadovoljna: jaz se nisem odločila za konec zveze, bila sem nepripravljena na to. Posledice te ločitve pa sem občutila tudi na ekonomskem področju: jaz sem se odselila, ekonomsko sem bila v šibki poziciji, brez legalnega statusa bivanja. Glede delitve se nisva dogovorili na način, kot bi meni ustrezalo. Pričakovala sem določeno pomoč z nje-ne strani. V osmih letih sva skupaj prispevali za najino skupnost. Nisem vlagala zase, ampak v najino skupnost, v skupno gospodinjstvo. Vlagala sem tudi v stanovanje, kjer sva skupaj živeli. Prioriteta mi je bila vedno skupnost in ne skrb zase. Potem pa sem vzela v glavnem le svoje osebne stvari. Nisva se mogli dogovoriti niti glede skupnih dolgov.

Pravna pot razveze, ki jo imajo na razpolago heteroseksualni pari je prav tako težka. Ja, ampak za njih vsaj obstaja ta možnost. V tej situaciji sem bila jaz šibkejši člen tudi zato, ker se je moja bivša partnerica vedno lahko sklicevala na heteroseksistično in diskriminirajočo pravno-formalno ureditev partnerstev, ki ne priznava istospolnih zvez. Lahko mi je rekla, da jaz uradno tu sploh ne obstajam, ker nisem imela urejenega statusa. Sklicevala se je na obstoječe zakone, ki

MAJA

O prihodnosti sploh ne razmišljam. Pa ne zato, ker sem tak tip človeka, ampak ravno zato, ker sem lezbijka. Če pa pomislim na prihodnost, vidim temo.

VALENTINA

Mislim, da lezbijke pri nas težko vidijo svetlo prihodnost. V primeru, da hočejo nadaljevati z svojim tako popularnim in moderno imenovanim stilom življenja, kot da je to plašček, ki ga lahko oblečeš ali pa tudi ne, je večini zelo težko.

Ne vem, nočem razmišljati o prihodnosti, to me obremenjuje, že tako mi je dovolj težko vsak dan. Ne vem, res ne vem. Želeli bi najti stalno službo, želela bi imeti otroke, želela bi imeti urejen status v tej državi in vse drugo, kar si pač ponavadi želijo ljudje. Želela bi, da me vsi pustijo na miru in da me lahko sprejmejo takšno, kakršna sem. Želim si, da me moja draga za vedno ljubi.

Literatura

- V. FLAKER (1995), *Skupinsko dinamična in institucionalna protislovja prostovoljnega dela: Procesi deinstitucionalizacije služb duševnega zdravja v Sloveniji (doktorska disertacija)*. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- C. GEERTZ (1996), »Z domorodskega zornega kota: O naravi antropološkega razumevanja. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo (Vsakdanjost rasizmov)* XXIV, 179: 91-105.
- E. GOFFMAN (1963), *Stigma*. New Jersey: Pelican Books.
- T. GREIF (1997), Legalizacija istospolnih partnerstev v Sloveniji. *Lesbo, lezbična politična, socialna in kulturna revija*, 2.
- B. LEŠNIK (1993), Istospolna partnerstva in otroci. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXI, 162-163: 49-51.
- E. F. LEVY (1995), Feminist Social Work Practice with Lesbian and Gay Clients. V: N. VAN DEN BERGH (ur.), *Feminist Practice in the 21st Century*. Washington, DC: NASW Press.
- K. PLUMMER (1995), Izrekanje imena: Uvedba lezbičnih in gejevskih študij. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXIII, 177: 15-44.
- S. PHELAN (1995), The space of justice: Lesbians and democratic politics. V: L. NICHOLSON, S. SEIDMAN (ur.), *Social postmodernism: Beyond identity politics*. Cambridge University Press (332-356).
- N. S. SEGAN, S. TRATNIK (ur.) (1995), *L: Zbornik o lezbičnem gibanju na Slovenskem 1984-1995*. Ljubljana: ŠKUC.
- V. SPAJČ VRKAŠ (1996), (De)konstrukcija (de)konstruiranega: antropološka teorija in socialna konstrukcija identitete. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo (Medkulturna komunikacija)* XXIV, 178: 103-122.
- Ustava Republike Slovenije* (1996), IV. spremenjena dopolnjena izdaja. Ljubljana: Časopisni zavod Uradni list Republike Slovenije.
- N. VELIKONJA (1995), Homoseksualnost in politika. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* XXIII, 177: 75-88.
- J. WEEKS (1996), The Construction of Homosexuality, V: Steven Seidman (ur.), *Queer Theory/ Sociology*. London: Blackwell Publishers Ltd.
- J. ZORN (1997), *Feministično socialno delo s skupino (diplomska naloga)*. Univerza v Ljubljani, Visoka šola za socialno delo.